

Monumentnummer: 0701

Status: Gemeentelijk monument

Inschrijving register: 30 augustus 2022

Kadaster deel/nr: 2844

Woonplaats		Gemeente		Provincie
Kolhorn		Hollands Kroon		Noord-Holland
Straat	Nr.	Toev.	Postcode	Woonplaats
Westfriesedijk	108		1767 CT	Kolhorn
Kadastrale gemeente		Sectie	Grondperceel	
BSG00		B	2844	

Omschrijving gemeentelijk monument

Inleiding

Voormalige gereformeerde Eben Haëzerkerk gebouwd in 1887 bestaande uit één bouwlaag met zadeldak.

De naam Eben Haëzer verwijst naar de Bijbel, Eerste Boek, Samuel 7:12: “Tot hiertoe heeft ons de Here ons geholpen”, waarbij men God dankt voor de totstandkoming van het gebouw. Het ontwerp bestaat uit een rechthoekige zaalkerk zonder toren. Het gebouw is gesitueerd aan de voet van de Westfriesedijk, onderdeel van de Westfrieze Omringdijk, en ligt in een scherpe hoek van de dijk (“horn” betekent hoek).

Tot halverwege de 17e eeuw behoort het Kolhorn kerkelijk gezien bij Barsingerhorn, aangezien het op vier kilometer afstand hiervan ligt. De oudste kerk in het dorp is de Laurenskerk uit 1646. In 1795 kregen de katholieken vrijheid van godsdienst en ontstond er een scheiding tussen kerk en staat. De Afscheiding van 1834 leidde tot de eerste zelfstandige gereformeerde kerken, naast de Nederlandse Hervormde Kerk. In Kolhorn werden in 1875 voorzichtige pogingen ondernomen om een Christelijk Gereformeerde Gemeente te beginnen. Vanaf 1881 betrok een kleine groep gelovigen een leegstaande herberg aan het begin van de Strook. De meeste bezoekers waren ingeschreven bij de Christelijke Gereformeerde Gemeente in Dirksborn maar deze kerk was voor velen niet makkelijk te bereiken. In 1884 groeide de gemeenschap en daardoor werd de bouw van een eigen kerk mogelijk. De aanleiding was de indijking van de Waard- en Groetgronden, een brede strook grond buiten de Westfrieze dijk ten oosten van Kolhorn. Voor de aanleg waren onder meer ‘steenzetters’ nodig, die de aanleg en het onderhoud van de dijk voor hun rekening namen.

Onder hen waren Afscheidenen afkomstig uit Werkendam. Door hun toetreden tot de kleine groep in Kolhorn werd het mogelijk aan de stichting van een eigen Christelijke Gereformeerde Gemeente te gaan denken. In 1886 werd een terrein aangekocht voor de bouw van een eigen kerkgebouw aan de Westfriesedijk. De kosten voor de bouw van de gereformeerde kerk bedroegen fl. 2.600. De kerk werd opgetrokken in schoon metselwerk. Geld voor een eigen predikant was er niet. In het begin droeg de kerk de bijnaam ‘het kerkje van Kwantes’. Arie Kwantes (1836-1929) was de eerste president van de kerkenraad. In 1936 werd de kerk wit gepleisterd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog diende de kerk enkele jaren als onderkomen voor enkele Duitse soldaten. Van het interieur bleef weinig over. Het vloerhout werd opgestookt en de verplaatste inventaris ging verloren toen de Wieringermeer onder water werd gezet. In 1957 onderging de kerk een ingrijpende restauratie, waarvan geen bouwtekeningen bekend zijn. In 1944 is de kerk uitgebreid met de bouw van een tochtportaal aan de voorgevel. De kerk is tot het jaar 2000 in religieuze dienst geweest, daarna is het gebouw vijf jaar als antiekwinkel in gebruik geweest.

De huidige eigenaar heeft de kerk in 2006 aangekocht en verbouwd tot woning. De voorgevel en linkerzijgevel zijn voorzien van nieuw pleisterwerk. De kap is verstevigd en geïsoleerd en in de linkerzijgevel zijn nieuwe kozijnen aangebracht. Ook is de bijbehorende kosterwoning afgebroken. Op de locatie van de voormalige kosterwoning staat nu de nieuwe woning. De nieuwbouw wordt in deze redenevende omschrijving buiten beschouwing gelaten.

De kerk is gelegen aan de Westfriesedijk in Kolhorn, centraal in de gemeente Hollands Kroon. De eerste vermelding van de plaats Kolhorn is in 1518 (Kolhoiren). In de 16e eeuw komt het dorp tot ontwikkeling als voorhaven van Schagen. De belangrijkste bestaansbronnen zijn de visserij en overslag van turf. De zwarte schuren langs de dijk getuigen van de turfoverslag. Het dorp lag tot 1847 aan de Zuiderzee. Met de inpoldering van de Waard- en Groetpolder (1843-1847) verwordt het dorp tot binnenhaven en met de inpoldering van de Wieringermeer in 1930 komt er definitief een einde aan de scheepvaart. Tegenwoordig ligt het dorp zo’n 20 kilometer landinwaarts.

Historische luchtfoto van Kolhorn met daarop te zien de kerk.

Historische foto van de Westfriesedijk met links het Eben Haëzer kerkje. De datum van de foto is onbekend, maar hij is in ieder geval van voor 1936 want toen is de kerk gepleisterd.

Beschrijving situatie en omgeving van het monument

Het voormalige kerkgebouw is gelegen aan de voet van de dijk langs een ventweg die aan de onderzijde van de Westfriesedijk loopt en ligt daarmee een stuk lager dan het straatniveau waardoor vanaf de dijk het beeld van het dakenlandschap bepalend is. Aan de overkant van de dijk is vrijwel geen bebouwing en is vrij zicht op de Groetpolder mogelijk. Het voormalige kerkgebouw is gesitueerd tussen de Westfriesedijk (in het noorden, oosten en zuiden) en het water het Keern (in het westen). Het dorp Kolhorn ligt in een oksel van de Westfriesedijk. De Westfriesedijk is een dijklichaam en maakt onderdeel uit van de Westfrie Omringdijk; een 126 kilometer lange dijk rondom de historische regio West-Friesland. De Westfrie Omringdijk is ontstaan doordat halverwege de 13e eeuw steeds meer verschillende korte dijken met elkaar verbonden werden. De Westfrie Omringdijk is tegenwoordig beschermd als provinciaal monument. De Westfriesedijk behoort tot de oorspronkelijke historische structuur van het gebied. Het gebied kenmerkt zich door kleinschalige bebouwing langs de dijk en rondom de Laurenskerk. De bebouwing bestaat uit vrijstaande woonhuizen en winkels van één bouwlaag met kap en een enkele stolpboerderij. Het dorp Kolhorn is in 1986 aangewezen als beschermd dorpsgezicht en bezit vele monumenten.

Het voormalige kerkgebouw staat voorop een langgerekte kavel die zich uitstrekt tot aan de achtergelegen vaarsloot het Keern. Aan de voorzijde (oost) grenst het pand direct aan de straat. Aan de linkerzijde (zuid) staat een houten poort en is erfverharding aanwezig. Aan de achterzijde (west) ligt een diepe achtertuintuin en aan de rechterzijde (noord) loopt een verharde steeg. Het doorzicht wordt verhinderd door de toegangspoort en achtergelegen nieuwbouw met langskap. De kerk onderscheidt zich van de belendende bebouwing door zijn volume, zijn architectuur en de witgepleisterde gevels.

De kerk in het straatbeeld aan de voet van de Westfriesedijk.

Beschrijving van het exterieur

De kerk is gebouwd op een rechthoekig bouwvlak en is van het type zaalkerk bestaande uit één beuk (het schip). De gevels zijn opgetrokken in een oranje handvorm baksteen en in 1936 voorzien van wit pleisterwerk met blokmotief met uitzondering van de gemetselde hoekpenanten en tuitgevel. De plint is grijs geschilderd. Het zadeldak is bedekt met een blauwgesmoorde oud Hollandse dakpan die incidenteel is vervangen door een oranje oud Hollandse dakpan.

Voorgevel (oost)

De voorgevel heeft een symmetrische indeling met centraal het later aangebrachte tochtportaal. Het tochtportaal is boven een grijs geschilderde plint opgetrokken in schoon metselwerk bestaande uit een oranjebruine baksteen in halfsteens metselwerkverband met een platvolle voeg. Het zadeldak van het tochtportaal is bedekt met blauwgesmoorde oud Hollandse dakpannen. In de voorgevel van het tochtportaal zit een getoogd, vierruits ijzeren rondboog venster onder een gemetselde spaarboog. Het venster heeft een betonnen onderdorpel. De voorgevel van het tochtportaal wordt afgesloten door schouderstukken en een waterbord/windveer. In de rechterzijgevel van het tochtportaal bevindt zich de hoofdingang naar de voormalige kerk bestaande uit een houten paneeldeur. Boven de paneeldeur is een rollaag aangebracht. De rechterzijgevel van het tochtportaal wordt afgesloten door een zinken mastgoot. Aan weerszijden van het tochtportaal zit in de voorgevel van het kerkgebouw een ijzeren rondboogvenster met veertienruits roedeverdeling en een betonnen onderdorpel in licht gele kleurstelling. Rechts naast het tochtportaal zit een natuurstenen plaquette met de eerstesteenlegging 'DE EERSTE STEEN GELEGD DOOR PIETER KWANTES Mz 29 JULI 1887'. Vlak boven het tochtportaal zit een natuurstenen plaquette met daarop de naam van de kerk 'EBEN HAEZER'. In de topgevel zit een rozetraam. In de topgevel bevinden zich acht muurankers in de vorm van een Franse lelie. De voorgevel wordt op de hoeken beëindigd door gemetselde hoekpenanten met spitsvormige afdekkers van beton. De uitgemetselde tuit wordt eveneens afgedekt met een spitsvormige afdekker van beton. De dakranden zijn van beton geschilderd in een lichtgrijze kleurstelling.

Voorgevel en eerstesteenlegging.

Linkerzijgevel (noord)

De linkerzijgevel heeft net zoals de rechterzijgevel een geleding van zes traveeën door vijf platte gepleisterde steunberen voorzien van muurankers in de vorm van een Franse lelie. Aan de bovenzijde, ter plaatse van de goot, zijn vijf schietankers aangebracht. De middelste vier traveeën zijn ingevuld met een ijzeren rondboogvenster met veertienruits roedeverdeling en een betonnen onderdorpel in licht grijze kleurstelling. De buitenste traveeën zijn blind. De gevel wordt afgesloten door een zinken bakgoot met houten huizingdeel.

Linkerzijgevel met rechts de aangrenzende nieuwbouw.

Achtergevel (west)

De achtergevel wordt grotendeels aan het zicht onttrokken door de nieuwbouw uit 2007. De achtergevel is grotendeels voorzien van wit pleisterwerk, behoudens de topgevel is daar nog het originele metselwerk aanwezig. Ten behoeve van de daglichttoetreding in de slaapkamer zijn er twee nieuwe vensters met houten kozijnen aangebracht. Deze vensters zitten op de plek waar oorspronkelijk het orgel stond. Langs de dakrand bevinden zich zeven muurankers in de vorm van een Franse lelie. De gevel wordt op de hoeken beëindigd door gemetselde hoekpenanten en de gemetselde tuitgevel wordt beëindigd door een betonnen afdekker. De dakrand is uitgevoerd in beton.

Oorspronkelijke achtergevel kerk met tussenlid.

Rechterzijgevel (zuid)

De rechterzijgevel heeft net zoals de linkerzijgevel een geleding van zes traveeën door vijf platte gepleisterde steunberen voorzien van muurankers in de vorm van een Franse lelie. Aan de bovenzijde, ter plaatse van de goot, zijn vijf schietankers aangebracht. De middelste vier traveeën zijn ingevuld met een vernieuwd rondboogvenster met houten kozijnen met veertienruits roedeverdeling en een betonnen onderdorpel in licht grijze kleurstelling. De buitenste traveeën zijn blind. De gevel wordt afgesloten door een zinken bakgoot met houten huizingdeel.

Rechtergevel met een detailfoto van het vernieuwde rondboogvenster.

Beschrijving van het interieur

Het interieur bezit op hoofdlijnen nog de oorspronkelijke indeling. De oorspronkelijke achtergevel van het kerkgebouw is opengebrouwen om de verbinding met de nieuwbouw te maken. Achter de oorspronkelijke achtergevel van het kerkgebouw bevindt zich nu de keuken. Tussen de keuken en de woonkamer is een nieuwe scheidingswand aangebracht en ter plaatse van de keuken is een verdiepingsvloer aangebracht ten behoeve van de slaapkamer. In de woonkamer is het voormalige kerkgebouw als geheel ervaarbaar door de grote open en hoge ruimte. Tevens is daar de houten kapconstructie intact en zichtbaar. Ten behoeve van de constructie zijn gietijzeren korbelen aangebracht. De originele houten entreeuren zijn nog aanwezig. Op de bestaande originele betonvloer zijn de afdrukken te zien van waar de kerkbanken hebben gestaan. Tijdens de meest recente verbouwing is de kap verstevigd en geïsoleerd. De stalen wenteltrap naar de verdieping is vervangen door een toelopende houten trap. In het midden van de balustrade bevindt zich een open haard.

Waardering

1. Cultuurhistorische waarden

De voormalige kerk is van cultuurhistorische waarde als onderdeel van de kerkelijke geschiedenis van Kolhorn. De kerk is daarnaast verbonden aan de inpoldering van de gronden ten oosten van de Westfriesedijk. Zonder de komst van de steenzetters was de kerk er wellicht nooit gekomen. Ook kreeg de kerk meer kerkgangers tijdens de inpoldering van de Wieringermeer in de jaren '30. Het gebouw is een zichtbaar bewaard gebleven onderdeel van de algemene en religieuze geschiedenis van Kolhorn en is hiermee van hoge cultuurhistorische waarde.

2. Stedenbouwkundige waarden

De voormalige kerk heeft stedenbouwkundige waarde vanwege zijn lage ligging aan de Westfriesedijk, onderdeel van de Westfriese Omringdijk. De Westfriesedijk behoort tot de historische structuur van Kolhorn. Samen met de omliggende bebouwing vormt het voormalige kerkgebouw een ensemble van historische bebouwing en is onderdeel van het beschermde dorpsgezicht Kolhorn. Staand op de Westfriesedijk is er in oostelijke richting een fraai uitzicht over het daklandschap van Kolhorn en in westelijke richting de beleving van het open landschap.

3. Architectuurhistorische waarden

De voormalige kerk is van architectuurhistorische waarde als voorbeeld van neoklassieke architectuur en als typologisch bewaard gebleven zaalkerk uit het einde van de negentiende eeuw. De bouwtraditie van de zaalkerk komt tot uiting in de plattegrond van de kerk, de opbouw van de gevels, het materiaalgebruik waarbij oorspronkelijk baksteen de hoofdtoon voerde en de eenvoud van de constructie. De architectuurstijl is te herkennen aan de rondboogvensters en de strakke geleding van de gevels. Daaruit blijkt ook dat de gereformeerde gemeenschap ten tijde van de bouw over weinig financiële middelen beschikte. Waardevolle elementen zijn onder andere het opgaande muurwerk, de gevelopeningen, de houtconstructie en de plattegrond. Het neoklassieke karakter wordt versterkt door de gepleisterde gevels, ook al is dat een wijziging van later datum.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

De voormalige kerk is in hoofdvorm gaaf behouden gebleven en is herkenbaar als uitdrukking van een kerkgebouw uit het einde van de negentiende eeuw. Het object is grotendeels gaaf in hoofdvorm, gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering. Het aantal aanpassingen aan het exterieur is, ondanks de herbestemming, beperkt gebleven. Het interieur is deels verloren gegaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 2007 hebben de nodige herstelwerkzaamheden en enkele wijzigingen plaatsgevonden om het gebouw bewoonbaar te maken.

5. Zeldzaamheid

Vanwege de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarden in relatie tot de gaafheid is er sprake van zeldzaamheid op regionaal niveau. Hoewel er in Noord-Holland meerdere gereformeerde kerken voorkomen is dit exemplaar zeldzaam als één van de twee kerkgebouwen in Kolhorn en één van de (overgebleven) gereformeerde kerken in de gemeente Hollands Kroon.

Bronnen

- Provincie Noord-Holland, Leidraad Landschap & Cultuurhistorie, 2018
- Reliwiki.nl, https://reliwiki.nl/index.php/Kolhorn,_Westfriesedijk_108_-_Eben_Ha%C3%ABzer
- <https://gereformeerdekerken.info/2017/03/18/kerken-in-de-wieringermeer-4/>
- Gemeente Hollands Kroon, Kerkenvisie Hollands Kroon; over de betekenis en toekomst van kerkgebouwen in de gemeente, 2022
- Gereformeerdekerken.info, <https://gereformeerdekerken.info/2017/07/28/geschiedenis-van-de-gereformeerde-kerk-te-kolhorn/>

Historische foto's: Facebookpagina 'Kolhorn Vroeger'

Overige afbeeldingen: MOOI Noord-Holland

Colofon

opdrachtgever: gemeente Hollands Kroon
datum onderzoek: 13 mei 2022
datum beschrijving: 26 juni 2022
opgesteld door: MOOI Noord-Holland, Sander van Alphen MA

Tot het hierboven omschreven monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is.